

BELANGRIJKSTE STORMVLOEDEN ¹⁾

in meters boven N.A.P.

9 Febr. 1889	23 Dec. 1894	12—13 Mrt. 1906	30 Sept.— 1 Oct. 1911	13—14 Jan. 1916	26 Nov. 1928	1 Dec. 1936	29 Jan. 1938	6—7 Dec. 1940	7 April 1943
3,83	3,84	—	2,31	3,78	3,28	2,88	2,99	3,10	2,67
3,64	3,40	3,40	2,31	3,35	3,08	2,69	2,86	2,98	2,64
2,60	2,73	3,02	2,62	3,14	2,95	2,70	2,63	2,79	2,83
—	2,76	2,85	2,83	3,14	2,99	2,72	2,64	2,93	2,85 g
3,47	3,53	3,37	3,58	3,60	3,71	3,16	2,92	3,19	3,40 g
3,38	3,62	3,57	3,59	3,62	3,66	3,23	3,04	3,28	3,61
3,26	—	—	—	—	—	—	3,10	3,35	3,88
3,48	3,77	3,80	3,80	3,80	3,70	3,43	3,22	3,38	3,79
3,87	4,24	4,85	4,52	4,10	4,50	3,95	3,60	—	4,40
3,25	3,35	3,22	3,17	3,40	3,41	3,00	2,92	3,18	3,25

³⁾ Na de opening van de Bergsche Maas in 1904 werd de invloed van de stormvloedten aan deze peilschalen aanmerkelijk grooter. De stormvloedstanden van 1906 en vroeger werden te Heusden waargenomen.

⁴⁾ Na de opening van de Bergsche Maas in 1904 werd de invloed van hoog opperwater op de rivieren aan deze peilschalen grooter.

g beteekent gegiste stand.

HOOFDSTUK VII

OVERLATEN

INDEELING EN FUNCTIE

In den tijd, dat de Noordbrabantsche overlaten nog regelmatig functioneerden, kon men ze in drie groepen indeelen:

- a.* overlaten, die water brachten op Noordbrabantsch gebied, waartoe de bovenmonden van den Beersche Overlaat behoorden, alsmede de Heerewaardensche Overlaten, welke Waalwater naar de Maas aanvoerden en dus Noordbrabant indirect wateroverlast bezorgden;
- b.* overlaten, die voor den afvoer zorgden, waartoe de overlaten in de Diezedijken, de Vlijmensche en de Baardwijksche Overlaat behoorden;
- c.* overlaten, die zowel naar binnen als naar buiten konden werken, waartoe o.m. de Bokhovensche Overlaat behoorde.

Sedert in 1942 de Beersche Overlaat watervrij is opgehoogd, behoort de werking der overlaten in Noordbrabant vrijwel tot het verleden. Van het vroeger vrij groot aantal der met elkaar corresponderende overlaten zijn alleen nog over de Bokhovensche en de Vlijmensche Overlaat en de overlaten in de Diezedijken. Zij hebben echter geen doel meer en de Bokhovensche Overlaat en de overlaten in de Diezedijken zouden watervrij kunnen worden opgehoogd, waardoor tevens de Vlijmensche Overlaat zou worden uitgeschakeld.

Van de hier opgesomde overlaten waren de Heerewaardensche en de Beersche Overlaten de voornaamste en van Noordbrabantsch standpunt bekeken tevens de hinderlijkste, terwijl de overige een meer ondergeschikte rol speelden.

Vermoedelijk dateert de Beersche Overlaat uit de 12de of 13de eeuw en de Heerewaardensche Overlaten waarschijnlijk nog van vóór dien tijd. De Bokhovensche en Vlijmensche Overlaten werden eerst in 1834 aangelegd, waarmede het systeem der met elkaar corresponderende overlaten compleet was en tot 1904 volledig heeft kunnen werken.

De zeven overlaten, die dit systeem omvatte, hadden elk een speciaal doel. Zoo dienden de:

- 1°. *Heerewaardensche Overlaten* tot ontlasting der Geldersche Waaldijken;
- 2°. Bovenmonden van den *Beersche Overlaat* tot ontlasting van de benedenwaarts liggende Maasdijken;
- 3°. *Overlaten in de Diezedijken* tot afvoer of doorlating van het Beersche Maaswater;
- 4°. *Bokhovensche en Vlijmensche Overlaten* tot afvoer van Maaswater en van via de Heerewaardensche Overlaten op de Maas gebracht Waalwater, dat naar den Baardwijksche Overlaat werd geleid, en in latere jaren voor afvoer van Beersche Maaswater naar de Maas;
- 5°. *Baardwijksche Overlaat* voor afvoer van water uit het Bossche Veld, waar als regel samenstroomde:
 - a. water van Aa en Dommel;
 - b. Maaswater, dat te Crèvecoeur de Dieze binnengestroomd was;
 - c. Beersche Maaswater, aangevoerd door den overlaat in den linker Diezedijk;
 - d. Maas- en Waalwater, aangevoerd door de onder 4 genoemde overlaten.

WERKING

Zoodra de Maas te Grave boven het peil van 10,14 m + N.A.P. steeg, begonnen de bovenmonden van den Beersche Overlaat te werken. De Maas was dan „om”. Als waarschuwing voor de omliggende landen werd te Grave het seinschot gelost.

Het water stroomde tusschen de polders van Linden en die van Gassel en Escharen in westelijke richting Noordbrabant binnen, daarbij rechts door den Maasdijk en de achterdijken der polders tegengehouden en links door de hooge gronden en leidijken. Bij eenigszins aanhoudende werking stond de geheele traverse alras blank, terwijl het water zich door de Groot-Empelsche Sluis en door een drietal sluisjes in den rechter Diezedijk op de Dieze ontlastte, waarna het beneden Crèvecoeur afvloeiide in de Maas. Bij nog grootere afvoeren konden genoemde sluizen het water niet verzetten en kwamen de overlaten in den rechter Diezedijk in werking. Stroomden er echter aanzienlijke watermassa's over den Beersche Overlaat Noordbrabant binnen, dan was de Dieze, vooral na de afsluiting van den mond in 1846, mede door de hooge Maasstanden, niet in staat al het Beersche Maaswater af te voeren, zoodat een deel zich over den overlaat in den linker Diezedijk stortte in de achterliggende polders. Onder die omstandigheden bleven Dommel en Aa gemeenlijk ook niet achterwege en daar zij hun overtollig water als gevolg van het hooge peil op de Dieze niet op dit kanaal konden spuien, lieten zij het over de lage landen rondom 's-Hertogenbosch vloeien. Wanneer dan de Heerewaardensche Overlaten ook nog werkten en de Maas bij Hedikhuizen boven het peil van 3,80 m, later 4,28 m + N.A.P. uitkwam, stortte het water zich over den Bokhovensche Overlaat naar binnen, stroomde over den Vlijmensche Overlaat

(welke zich bevindt in den van Engelen naar Vlijmen loopenden Aardappeldijk) verder landwaarts met het gevolg, dat de landen ten westen van 's-Hertogenbosch nog dieper onder water kwamen te staan.

Al dit water, dat zich in het Bossche Veld ten westen van de Dieze en ten zuiden van den Aardappeldijk verzamelde, moest zich ontlasten over den Baardwijsche Overlaat. Daartoe stroomde het ten zuiden langs het Land van Heusden, om zich, zoodra het den stand van 4,11 m + A.P. had bereikt over genoemden overlaat in de Langstraatsche buitenvelden te storten en tenslotte af te vloeien naar het Bergsche Veld en den Amer.

Na opening van den Nieuwe Maasmond en sluiting van de Heerenwaardensche Overlaten in 1904 kwam het voor, dat een deel van dit water door den snellen val van de Maas weer over de Vlijmensche- en Bokhovensche Overlaten naar de Maas terugvloei-
de.

Na ophooging van den Baardwijsche Overlaat in 1908, kon het Beersche Maaswater nog wel het Bossche Veld en het land ten zuiden van het Land van Heusden inundeeren, doch moest over de Vlijmensche en Bokhovensche Overlaten weer terug stroomen naar de Maas.

Na sluiting van den Beersche Overlaat in 1942 is het nog alleen mogelijk, dat Maaswater over den Bokhovensche Overlaat naar binnen vloeit en via den Vlijmensche Overlaat verder landwaarts stroomt. Deze overlaten hebben echter practisch gesproken geen doel meer.

GESCHIEDENIS

I. Heerewaardensche Overlaten

Daar vermoedelijk het Land van Maas en Waal en de Bom-
meler Waard, waartusschen de Heerewaardensche Overlaten

zich uitstrekten, vroeger zijn ingedijkt dan de dijken op den linker Maasoever zijn aangelegd, zullen de Heerewaardensche Overlaten waarschijnlijk ouder zijn dan de Beersche Overlaat. Over het ontstaan dezer overlaten tast men echter in het duister.

Deze konden verdeeld worden in:

- a.* Overlaat van Dreumel;
- b.* Overlaten van Heerewaarden;
- c.* Overlaat van Oud Sint-Andries;
- d.* Rossumsche Overlaat.

De onder *a* tot en met *d* genoemde gedeelten dateeren vermoedelijk van vóór de 13e eeuw en bestonden uit een onbedijkt gebleven gedeelte oeverland, dat doorsneden werd door de hieronder genoemde kanalen:

- e.* Kanalen van Voorn en Heerewaarden, gedicht in de jaren 1729—1730;
- f.* Schansche Gat of Kanaal van Sint-Andries, gedicht in 1856.

De dichtung van de Heerewaardensche Overlaten kon eerst overwogen worden, nadat de hoeveelheid af te voeren Waalwater was beperkt door opening van het Pannerdensch Kanaal in 1707 en de afvoer van de Waal benedenwaarts was verbeterd door aanleg van de Nieuwe Merwede. Hierover verscheen in 1819 een eerste ontwerp van de hand van JAN BLANKEN en in 1823 dat van Baron KRAYENHOFF, getiteld: „Proeve van een ontwerp tot scheiding der rivieren de Waal en de Boven Maas en het doen afloopen dezer laatste over hare oude bedding op het Bergsche Veld.”

Nadat de Inspecteurs van den Waterstaat FERRAND en VAN DER KUN in 1850 rapport hadden uitgebracht, waarin zij de

systematische normalisatie van onze groote rivieren aanbevolen en tevens de scheiding van Maas en Waal voorstelden, werd de vorming van de Nieuwe Merwede krachtig ter hand genomen en bij de Wet van 9 September 1853 (Staatsblad n°. 99) de sluiting van het Kanaal van Sint-Andries bevolen. De daar gebouwde sluis kwam in 1856 gereed.

Vervolgens werd nu na de overstrooming in den winter van 1860 op 1861 door de Inspecteurs van den Waterstaat CONRAD, FIJNJE en VAN DER KUN gerapporteerd, dat thans de tijd gekomen was om tot uitvoering van KRAYENHOFF's plannen over te gaan.

Bij de Wet tot het verleggen van de uitmonding der rivier de Maas van 26 Januari 1883 (Staatsblad n°. 4) werd de scheiding van Maas en Waal gelast. In 1888 werd een aanvang gemaakt met het graven van den Nieuwe Maasmond van het Heleind tot in den Amer, terwijl tegelijkertijd de Amer werd genormaliseerd en uitgediept. Verder omvatte het plan een dam met schutsluis in de Maas bij Andel, terwijl de scheiding van Maas en Waal bij Heerewaarden ook voor de hoogste standen zou worden doorgevoerd.

In 1904 werd de Nieuwe Maasmond door het wegbaggeren van den laatsten dam beneden de brug over de Bergsche Maas bij Heusden opengesteld, terwijl tegelijkertijd de dam in de Maas bij Andel werd gedicht. In dat jaar kwam ook de water-vrije ophooging van de Heerewaardensche Overlaten gereed en de reeks van werken werd besloten met het Afwateringskanaal 's-Hertogenbosch—Drongelen, dat in 1911 werd geopend.

De gevolgen van de verschillende werken waren verstrekkend. In de eerste plaats mondde de Maas voortaan uit op een punt, waar de ebstanden belangrijk lager waren dan bij Woudrichem, zoodat een aanzienlijk sterker verhang ontstond. Daardoor

werd de rivier veel geschikter voor afvoer van water en ijs en was de mogelijkheid geschapen mettertijd tot een afdoende verbetering van de Maas te geraken. Daarnaast leidde de water-vrije ophooging van de Heerewaardensche Overlaten eveneens tot uitermate gunstige resultaten. Bij Crévecoeur daalden de hoogste Maasstanden met ruim 1 m en de landen rondom 's-Hertogenbosch, die 's winters nog vaak door Beersche Maas, Dommel en Aa werden overstroomd, kwamen vroeger in het voorjaar watervrij te liggen.

II. Beersche Overlaat

Deze overlaat, welke ongeveer 7 eeuwen heeft gewerkt, dankt zijn bestaan aan het onbedijkt blijven van twee deelen langs den linker Maasoever.

Bij groote afvoeren van de Maas vloeide het water door den boven- en benedenmond Noordbrabant binnen, waarbij het zijdelings werd gekeerd door polderkade en dijken en in zijn afstroming belemmerd door de min of meer intact gebleven bovensluitingen van de oorspronkelijke polders. In de nabijheid van 's-Hertogenbosch moest dit water via de Dieze of over de bekade oeverlanden bewesten de Dieze naar de Maas terugvloeien.

De afstroming van het Beersche Maaswater was in die dagen aan geen enkele regeling van hoogerhand gebonden en de benedenwaarts gelegen landen trachtten door het opwerpen van dijken hun gebied tegen het Beersche Maaswater te beschermen.

Zoo liet de Hertog van Brabant in 1365 den Groenedijk (welke dwars in de traverse was en is gelegen) hooger en breder maken dan den Maasdijk, waardoor de traverse belangrijk werd ingekort. Deze toestand schijnt in 1565 nog te hebben bestaan, althans tusschen 's Lands van

Megen en Maasland ¹⁾ werd een overeenkomst gesloten om de kosten van het herstel van den Groenendijk voor gemeenschappelijke rekening te nemen, een overeenkomst overigens, welke slechts enkele jaren heeft bestaan.

In het jaar 1569 kwam feitelijk de eerste officieele regeling tot stand omtrent de afstroming van het Beersche Maaswater door het sluiten van een overeenkomst tusschen den Heer van Ravenstein en het Graafschap 's Lands van Megen, waarbij bepaald werd, dat er blijvende overlaten in den Groenendijk zouden worden gemaakt (de afmetingen daarvan zouden door Geldersche arbiters worden vastgesteld).

In 1734 werd door Maasland dwars door de traverse de Schutlakensche Dam aangelegd, uitsluitend tot keering van afkomend zomerwater. Deze dam bleef tot in den Franschen tijd in stand.

In 1827 werden eenige belemmeringen weggeruimd uit de traverse der Beersche Maas, wat aan een gemakkelijker afstroming ten goede kwam.

Vervolgens werd in 1882 de bovenste mond van den Beersche Overlaat buiten werking gesteld door aanleg van den spoorweg Nijmegen—Venlo.

In 1922 werd het overgebleven deel van den overlaat over de volle lengte van 2500 m door ophooging en afgraving gebracht op een peil van 10,80 m + N.A.P. aan de peilschaal te Grave. Hierdoor werd wel het aantal keeren, dat de overlaat werkte aanzienlijk beperkt, doch de hoeveelheid water, die bij groote afvoeren Noordbrabant binnenstroomde, bleef ongewijzigd.

In 1942 had ten slotte de watervrije ophooging van den bovenmond plaats. Daarmede had de Beersche overlaat opgehouden te bestaan.

¹⁾ Onder Maasland wordt verstaan de streek langs de Maas tusschen 's Lands van Megen en de Dieze met 's-Hertogenbosch als voornaamste plaats.

III. Overlaten in de Diezedijken

a. In den rechter Diezedijk

Omtrent den aanleg van deze overlaten zijn geen officieele gegevens bekend. Oorspronkelijk bestonden zij uit een zestal lage deelen ter gezamenlijke lengte van 2400 m, welke gelegen waren in den dijk van den Polder van Empel en Meerwijk. Wanneer het Beersche Maaswater aan de bovenzijde over den Kepkensdonkdijk den polder instroomde, kon het zoo noodig over de genoemde overlaten op de Dieze worden geloosd.

In latere jaren bestonden deze overlaten uit twee verlaagde dijksvakken, respectievelijk 800 m en 1300 m lang.

b. In den linker Diezedijk.

Deze overlaat wordt het eerst genoemd in de Resolutie van den voormaligen Raad van State, d.d. 9 November 1739, waarbij de hoogte werd vastgesteld op een peil overeenkomende met 4,345 m + N.A.P. en de lengte op 3,000 m. De hier genoemde hoogte zal waarschijnlijk ongeveer overeengekomen zijn met de hoogte van de toenmalige Diezekade. Vaststelling der hoogte zal zijn geschied om het hinderlijke water uit de omgeving van 's-Hertogenbosch een onbelemmerde afstroming over deze kade naar het Bossche Veld te verzekeren. In latere jaren is mede door aanleg van de keer- en schutsluis ten noorden van 's-Hertogenbosch de lengte teruggebracht tot 1140 m, terwijl de hoogte thans 4,69 m + N.A.P. bedraagt.

IV. Bokhovensche en Vlijmensche Overlaat

Vóór 1833 lagen de gronden tusschen de Dieze en den zeedijk van het land van Heusden gedeeltelijk onbekaad of waren slechts

door lage kaden beschermd, zoodat beneden Bokhoven het water bij hooge rivierstanden vrij spel had.

In verband met den aanleg van de omringdijken van het waterschap de Algemeene Omkading onder Bokhoven, Engelen, Hedikhuizen, Vlijmen en Well werden bij Zr. Ms. rescript van 25 Juni 1833, n°. 43 en dispositie van den Minister van Binnenlandsche Zaken dd. 2 Juli 1833, n°. 133, 3e afd., in deze omkading twee overlaten vastgesteld. Deze overlaten, de Bokhovensche en de Vlijmensche Overlaat, hadden voornamelijk ten doel hoog opperwater op de Maas, dat vaak nog hooger werd opgezet door het over de Heerewaardensche Overlaten komend Waalwater, naar den Baardwijksche Overlaat af te leiden.

Na sluiting van de Heerewaardensche en Baardwijksche Overlaten deden zij uitsluitend dienst voor loozing van Beersche Maaswater, dat over den linker Diezedijk naar het Bossche Veld was afgestroomd, terwijl de Bokhovensche Overlaat een enkelen keer naar binnen werkte, wat op eenige slibafzetting na, van geen nut was.

Thans zijn de beide overlaten nog aanwezig, doch geheel overbodig. Er bestaan plannen den Bokhovensche Overlaat tot bandijkshoogte op te werken, waardoor de Vlijmensche Overlaat eveneens buiten werking wordt gesteld.

V. Baardwijksche Overlaat

Deze overlaat is in 1766 aangelegd met het doel de Maas des winters bij hooge rivierstanden zijdelings via het Bossche Veld af te leiden. In den loop der jaren heeft hij er krachtig toe bijgedragen het Bossche Veld en de stad 's-Hertogenbosch met omgeving van water te ontlasten.

Gedurende vele eeuwen heeft deze streek ten zeerste van het water te lijden gehad. Naar alle waarschijnlijkheid zullen

de moeilijkheden ontstaan zijn, nadat de Maas omstreeks 1273 nabij Heusden is afgedamd, waardoor de afvoer langs den Maasarm naar Geervliet werd afgesloten en de rivier boven den dam uitsluitend op afvoer naar de Waal bij Woudrichem was aangewezen.

Het boven den dam gelegen gedeelte van de Maas werd in zijn afvoer belemmerd en naar mate de dijken rondom het Land van Heusden en het Land van Altena werden verbeterd en daardoor beter in staat waren hoogwater te keeren, kreeg 's-Hertogenbosch en omgeving steeds meer last van hoog opperwater.

Wel zal na 1421 eenige verbetering zijn ingetreden, daar de St. Elisabethsvloed de ebstanden bij Woudrichem gunstig moet hebben beïnvloed. Deze verbetering werd in den loop der jaren echter geheel te niet gedaan door de opslibbing in den Biesbosch, het verzanden van de Beneden Merwede en het toenemen van den afvoer langs de Waal ten gevolge van de stroomverleggingen aan den bovenmond van dezen rivierarm, waardoor de Waal ten slotte ongeveer 23/24 deel van al het Rijnwater moest afvoeren.

Door deze wijzigingen werd gaandeweg bij Heerewaarden meer Waalwater op de Maas gebracht en de afvoer bij Woudrichem belemmerd, zoodat de waterstanden nabij 's-Hertogenbosch geleidelijk hooger werden.

In 1529 werd voor het eerst melding gemaakt van overstromingswater in de stad.

Bovendien kwam in 1569 een overeenkomst tot stand betreffende den aanleg van blijvende overlaten in den Groenedijk (zie onder II Beersche Overlaat), waardoor het Beersche Maaswater ongehinderd naar de hoofdstad kon vloeien.

Bijna een eeuw later was de toestand al zooveel slechter geworden, dat in 1651 het water in de kerken van 's-Hertogen-

bosch kwam en een hoogste stand bereikte overeenkomende met 6,463 m + A.P.

Den 3en Maart 1658 steeg het nog ruim een voet hooger en bereikte een stand overeenkomende met 6,858 m + A.P. Bij dezen stand vond het water een nieuwen uitweg en stroomde ten zuiden van het Land van Heusden door de Langstraatsche Velden naar den Amer.

In Februari 1757 steeg het water echter nog een Rijnlandsche duim hooger dan in 1658, zoodat een maximum stand van 6,884 m + A.P. werd bereikt. Deze hernieuwde watervloed bewees opnieuw de urgentie van verbetering, hetgeen in 1768 leidde tot aanleg van den Baardwijsche Overlaat, daarbij uitgaande van de door het water in 1658 zelf gevonden natuurlijke afstroming door de Langstraatsche buitenvelden naar den Amer.

Oorspronkelijk aangelegd op een breedte van 622 m werd deze overlaat in 1827 verruimd tot 1022 m.

Van zijn aanleg in 1766 af tot aan het tijdstip, waarop hij practisch buiten werking werd gesteld, heeft de overlaat geregeld gewerkt en zodoende veel bijgedragen tot de ontlasting van het Bossche Veld.

Niettemin, deze overlaat, welke 's zomers werd opgekaad ter bescherming van de Langstraatsche buitenvelden, bracht geen afdoende verbetering. Dit kan o.m. blijken uit het feit, dat het water van 5 Juli tot 20 Augustus 1816 boven overlaatspeil stond en steeg tot 0,52 m boven dit peil.

Het buiten werking stellen van den overlaat kon eerst plaats hebben nadat door het graven van de Bergsche Maas, gepaard gaande met de algeheele scheiding van Maas en Waal, aan het water van de Boven Maas een nieuwe rechtstreeksche uitweg naar den Amer was gegeven.

Tijdens den aanleg van het Afwateringskanaal 's-Hertogen-

bosch—Drongelen werd nabij den benedenmond van den Baardwijksche Overlaat een kade gelegd en de hoogte van den overlaat daardoor in 1908 gebracht van 3,98 m + N.A.P. op 5 m + N.A.P. Deze verhooging was wenschelijk, omdat de afvoer van het eventueel over den Baardwijksche Overlaat stroomend water zou worden tegengehouden door den dijk van het Afwateringskanaal 's-Hertogenbosch—Drongelen. Het zou zich dan hebben verzameld op de gronden beneden den overlaat tusschen den rechterdijk van genoemd kanaal en de bedijking van het waterschap de Hooge Maasdijk van het Bovenland van Heusden en den linkerbandijk van de Bergsche Maas, waaruit het slechts moeilijk zou kunnen worden verwijderd. De Baardwijksche Overlaat werd in 1910 verder verhoogd tot 5,45 m + N.A.P., waardoor hij practisch buiten werking werd gesteld. De laatste maal, dat hij water overliet was in 1908.

In 1920 werd de kade opnieuw opgehoogd tot 6 m + N.A.P.

Volledig geholpen was Noordbrabant na de uitvoering der werken tot scheiding van Maas en Waal echter nog niet, daar een deel der overlaten nog steeds werkte.

Het hoogwater van Januari 1926, waarbij het Land van Maas en Waal werd overstroomd en ook Noordbrabant veel hinder ondervond, was de aanleiding tot een nader onderzoek betreffende den Maasafvoer in Noordbrabant. Reeds in Juli van hetzelfde jaar bracht Dr. C. W. LELY, in opdracht van de Regeering, zijn rapport uit betreffende de verbetering van de Maas voor groote afvoeren, waarna bij de Wet van 31 Mei 1929 (Staatsblad n°. 281) een eerste post van f 100 000,— op de Rijksbegrooting werd geplaatst, waarmede de Staten Generaal in de gelegenheid werd gesteld zich in beginsel uit te spreken over de uitvoering van de op f 20 millioen geraamde werken.

Uitdrukkelijk werd bepaald, dat met de werken niet mocht

worden aangevangen alvorens de van de provinciën Gelderland en Noordbrabant en de waterschappen Noordoostelijk Noordbrabant en de Maaskant gevorderde bijdragen zouden zijn verzekerd. De laatste bijdrage werd verleend in de Statenzitting van de provincie Gelderland, dd. 22 Januari 1931.

Nu werd onmiddellijk een aanvang gemaakt met de uit te voeren werken, waarbij tusschen Grave en Blauwe Sluis de meeste bochten werden afgesneden, in hoofdzaak met behoud van de bestaande waterkeeringen. Alleen bij Keent en Alem werd de nieuwe rivierloop buiten de aldaar aanwezige dijken gelegd, zoodat het aanbrengen van nieuwe dijksvakken noodzakelijk was. Voorts werd een stuw met schutsluis gebouwd bij Lith, waardoor de rivier tusschen Lith en Grave tot een peil van 4,50 m + N.A.P. bij Grave wordt opgestuwd en in zeer droge tijden tot 4,75 m + N.A.P.¹⁾

Tijdens de uitvoering van deze werken is een deel der Maasdijken zoowel aan de Geldersche als aan de Noordbrabantsche zijde verhoogd en verzwaaard, waarna de Maasverbeteringswerken ten slotte hun bekroning vonden in het sluiten van den Beersche Overlaat in 1942.

Door het sluiten van den Beersche Overlaat en de na 1926 tot stand gekomen dijksverhoogingen in Noordbrabant, beantwoordt de linker Maasdijk boven de Dieze voor het eerst geheel en al aan zijn bestemming: hoogwaterkeerende dijk te zijn. Daardoor is de voortdurende dreiging van wateroverlast uit de Maas voor het noordoostelijk deel van de provincie weggenomen, zoodat deze streek, waarvan de ontwikkeling langentijd belemmering ondervond, thans volledig in cultuur kan worden gebracht.

¹⁾ In verband hiermede is de stand direct boven de stuw te Lith in de zomermaanden gemiddeld 10 cm beneden het eerstgenoemde stuwpeil en in de wintermaanden 30 cm beneden dat stuwpeil.

OVERZICHT DER

Naam der overlaten	Jaar van aanleg of ontstaan	Lengte in meters	Overstorthoogte in meters
Beersche Overlaat			
a. Bovenmond (tusschen Cuyk en Katwijk)	12de eeuw	Na 1828: 800	$\left. \begin{array}{l} \text{vóór 1816:} \\ 9,98 + \text{N.A.P.}^1) \\ \text{omstreeks 1844:} \\ 10,14 + \text{N.A.P.}^1) \end{array} \right\}^{a+b}$
b. Benedenmond (tusschen Grootlinden en Gassel)		Na 1828: 2500	
Heerewaardensche Overlaten			
a. Overlaat van Dreumel		600	6,55 + N.A.P.
b. Overlaten van Heerewaarden	vóór 1200	3980	7,00 + A.P.
c. Overlaat van Oud Sint-Andries		220	6,60 + A.P.
d. Rossumsche Overlaat		600	6,55 + N.A.P.
e. Kanalen van Voorn en Heerewaarden			
f. Schansche Gat of Kanaal van St-Andries	1599		
Overlaat in den rechter Diezedijk			
a. bovenste		800	5,33 + N.A.P.
b. benedenste		1300	5,26 + N.A.P.
Overlaat in den linker Diezedijk			
	1739	oorspr. 3000, later 1140	4,34 ²⁾ + A.P. 4,69 + N.A.P.

1) Aan de peilschaal te Grave.

2) Aan de peilschaal te St.-Andries.

OVERLATEN

Jaar van ophooging en hoogte in meters	Afgesloten	Opmerkingen
In 1922 tot 10,80 + N.A.P. 1)	1882	
$c + e + f$ <p> Van 1882-1884 tot 6,95 + N.A.P. 2) In 1888 tot 7,45 + N.A.P. 2) </p>	1942	
$c + d + e + f$ in 1892 tot 7,85 + N.A.P. 2)	In 1904 watervrij	Lengte van den afsluitdijk 6700 m Hoogte boven-eind 9,95 m, benedeneind 8,95 m, overeenkomende met 9,05 + N.A.P. te St.-Andries.
	In 1729-1730	
	In 1856 door dam en schutsluis ter hoogte van 8,00 + A.P. 2)	Op last van de Staten van Gelderland dd. 29 April en 14 Oct. 1728. Gelast bij de Wet van 9 Sept. 1853 (Staatsblad no. 99).
		Oorspronkelijk bevonden zich in dezen Diezedijk zes overlaten met een gezamenlijke lengte v. 2440 m.
		Hoogte vastgesteld bij Resolutie van den Raad van State dd. 9 November 1739. Overlaten in de beide Diezedijken nog aanwezig. Hebben geen doel meer en zullen mettertijd worden opgehoogd.

OVERZICHT DER

Naam der overlaten	Jaar van aanleg of ontstaan	Lengte in meters	Overstorthoogte in meters
Baardwijsche Overlaat	1766	bij aanleg 622 tusschen de leidijken; na de verruiming van 1826—1827: 1022	3,98 + N.A.P.
Bokhovensche Overlaat	1834	bij aanleg 600; later 700	3,80 + A.P. ^{a)} 4,28 + N.A.P.
Vlijmensche Overlaat	1834	bij aanleg 600, later 700	4,10 + A.P. ^{a)} 4,25 + N.A.P.

^{a)} Hoogte en lengte vastgesteld bij Zr. Ms. rescript van 25 Junij 1833 no. 43 en dispositie van den Minister van Binnenlandsche Zaken, dd. 2 Julij 1833, no. 133, 3e afd.

OVERLATEN (Vervolg)

Jaar van ophooging en hoogte in meters	Afgesloten	Opmerkingen
<p>In 1908 tot 5,00 + N.A.P. In 1910 tot 5,45 + N.A.P. In 1920 tot 6,00 + N.A.P.</p>		<p>In 1910 praktisch buiten werking gesteld. De Bokhovensche en Vlijmensche Overlaat ontstonden bij den aanleg van de omringdijken van het waterschap de Algemeene Omkading door hierin doorstroomopeningen voor het winterwater vrij te laten. Zij kunnen bij zeer hooge standen nog werken. De Bokhovensche Overlaat heeft het laatst gewerkt in Dec. 1930.</p> <p>Nog aanwezig. Vervalt automatisch door ophooging der overlaten in den linker Diezedijk en van den Bokhovensche Overlaat.</p>

HOOFDSTUK VIII

VERVENINGEN

Het belangrijkste veengebied in Noordbrabant is de Peel, doch ook elders hebben verveningen plaats gehad.

In noordwestelijk Noordbrabant, dat oudtijds gedeeltelijk aan Holland behoorde, werd verveend niet alleen ter verkrijging van turf voor huisbrand en steenbakkerijen, maar in de 13de en 14de eeuw voornamelijk ten behoeve van de zoutwinning. Dit z.g. moeren, in Zeeland ook wel darinkdelven genaamd, geschiedde in hoofdzaak buitendijks, waarbij de dijken dikwijls dicht werden genaderd, hetgeen schadelijk was voor het behoud van een behoorlijk voorland. De zoutwinning echter was zeer winstgevend, zoodat het moeren op tamelijk groote schaal plaats had.

Niettemin, voornamelijk op aandringen van de steden en anderen, die belang hadden bij het behoud der dijken, beloofde Albrecht van Beieren bij brief van 14 November 1375, dat hij geen verlot meer zou geven tot het moeren binnen een afstand van „vier milen” uit de uiterste dijken van Zuidholland, terwijl het moeren binnen genoemden afstand werd verboden. Vervolgens werd de Heer van Zevenbergen „met vriendelickheden ende met gunsten” er toe gebracht bij open brief van 20 Augustus 1382 voor zich en zijn nakomelingen te beloven: „nimmermeer te moeren noch te cornecoten, noch te laten cornecoten binnen mijnen lande van Zevenberghen”. Heel lang behoefde de Heer van Zevenbergen zich echter niet aan zijn belofte te houden, want reeds den 24sten April 1386 ontsloeg de Graaf hem er weer van.

Uit een handvest van 8 Juni 1386 zou blijken, dat het alleen de bedoeling is geweest geen nieuwe gebieden uit te moeren

en slechts de bestaande verveningen voort te zetten of al zulk veen uit te moeren „als hij tot andere tijden had begrepen ende die die van Dordrecht ingesteken hadden”. Trouwens, als men onder buitengewone omstandigheden veel geld noodig had, waren de plechtig gegeven beloften aldra weer vergeten en moervergunningen werden opnieuw uitgegeven.

Zooals uit bovenstaande reeds blijkt, werd het moeren in het tegenwoordige Noordbrabant vóór de inbraak van de Groote of Zuidhollandsche Waard hoofdzakelijk gedaan in de omgeving van Klundert en Zevenbergen. De naam Moerdijk herinnert ook nog aan het moeren ter plaatse. De oorspronkelijke Moerdijk zal vermoedelijk deel hebben uitgemaakt van de moerdijken, die werden aangelegd om het uit te moeren gebied tegen vloedwater te beschermen.

In de 15de eeuw ging de moerering echter ten gronde door den invoer van grofzout uit Spanje en Frankrijk.

Eenige aanwijzingen omtrent de plaats, waar vroeger turf werd gestoken ten behoeve van de brandstofvoorziening, geeft de ligging van verschillende wateren aan, die gediend hebben voor turfvervoer, t.w.:

- 1°. de *Zoom* ten oosten en ten zuidoosten van Bergen op Zoom;
- 2°. de *Natte of Eldersche Turfvaart* ten zuidoosten van Roosendaal;
- 3°. de *Oude of Vossenbergsche Turfvaart* ten zuiden van Leur;
- 4°. de *Turfvaart*, in den bovenloop *IJzermolensche Vaart* genaamd, ten zuiden van Breda;
- 5°. de *Moersloot* onder Zundert.

Voorts is bekend, dat in 1326 aan den Heer van Loon op Zand vergunning werd verleend voor den aanleg van een

vaart van Loon op Zand naar 's-Hertogenbosch. Deze vaart, welke voor een groot deel weer is verzand, is voor een deel nog terug te vinden op de topografische kaart als Gewezen Loonsche Vaart ten zuiden van den Drunensche dijk en liep langs het dorp Sprang, waar omstreeks 1300 door Graaf Willem III aan twintig vrije lieden met hun gezinnen „twintich hoeven moers” werden uitgegeven.

Deze nederzetting kan als de oorsprong van het dorp Sprang worden beschouwd.

In al deze gebieden is veel turf gestoken of gebaggerd, al naar gelang er hoog- of laagveen werd gevonden.

Zoo werden in de 13de eeuw terreinen voor verveningen uitgegeven in de gemeenten Breda, Etten, Oosterhout, Rijsbergen en Terheijden in welke streek Breda zich in de 15e eeuw reeds tot een belangrijk turfcentrum had ontwikkeld.

Bovendien hebben in verschillende waterschappen en polders nog verveningen op kleinere schaal plaats gehad, zooals in het waterschap de Oostpolder, den polder de Binnenbijster, behoorende tot het waterschap Groot Waspiksche en Raamsdonksche polders en in het waterschap de Groote Zonzeelsche polder, waar de verveningen in de 19de eeuw nog werden voortgezet.

De veenstreek bij uitnemendheid is echter de Peel, gelegen op de grens van Noordbrabant en Limburg, waar reeds bijna een eeuw over groote uitgestrektheden veen wordt gestoken ten behoeve van de brandstofvoorziening en turfstrooiselfabricage.

Hier werd bij K.B. van 24 Augustus 1853 concessie verleend tot het vervenen van 610 bunders veengrond onder Deurne voor den tijd van 30 jaren ten name van J. en N. VAN DE GRIENDT. In 1854 gingen deze gronden over aan de kort daarvoor

opgerichte Maatschappij tot Vervening en Ontginning van Woeste Gronden in Noordbrabant en Limburg, onder den naam Maatschappij Helenaveen.

Op grond van de Verveningwet van den 13den Juli 1895 (Staatsblad n°. 113) werd het laatst bij besluit van Gedeputeerde Staten van 26 Maart 1941 vergunning verleend tot voortzetting der vervening van Peelgronden onder de gemeente Deurne.

In totaal is er thans door de Maatschappij Helenaveen 500 ha verveend, welke zijn gelegen aan de westzijde van de Helena-vaart. Tegenwoordig is het vervenen bij deze Maatschappij echter meer bijzaak geworden, daar ze zich in den loop der jaren heeft ontwikkeld tot een cultuurmaatschappij.

Bij K.B. van 15 April 1891, n°. 24, werd voorts aan het bestuur van de gemeente Deurne c.a. voor den tijd van 30 jaren vergunning verleend tot het vervenen van gronden, welke in het gebied van de gemeente zijn gelegen. Van 1875 af was het Veenbedrijf der gemeente Deurne reeds op kleine schaal bezig met vervenen, doch na het verleenen van de concessie kon het over de geheele oppervlakte worden ter hand genomen. In totaal waren aan de gemeente Deurne 2737 ha veenterrein toegewezen, welke zich ter weerszijden van het Kanaal van Deurne en ten noorden van den spoorweg Venlo—Helmond uitstrekten. Daarvan waren in 1942 1404,5 ha verveend, zoodat nog 1332,5 ha overbleven. Bij besluit van Gedeputeerde Staten van 26 Juli 1933 heeft de gemeente Deurne opnieuw voor den tijd van 30 jaren vergunning verkregen tot voortzetting van het vervenen. Formeel wordt gerekend, dat deze vergunning 15 April 1931 is ingegaan. Zij loopt uiterlijk 1 Januari 1961 af.

Ook worden door het Veenbedrijf der gemeente Deurne jaarlijks eenige ha veen in kleine stukken verpacht aan

particulieren en wel in hoofdzaak aan inwoners van de gemeente voor eigen brandstofvoorziening.

Buiten deze verpachte terreinen heeft de N.V. „Grontmij”, Grondverbetering en Ontginningsmaatschappij, gevestigd te Zwolle, nog een oppervlakte van 16 ha in bewerking waarvan het veen door de N.V. Raymakers & Co., Textielfabrieken te Helmond van de gemeente Deurne is gekocht. Deze veengronden worden begrensd ten noorden door het Blattersvaartje, ten oosten door de gemeentegrens Deurne—Horst, ten zuiden door den uitersten linkerarm van de Negende Wijk en ten westen door het Kanaal van Deurne.

Bij het boven reeds eerder genoemde K.B. van 15 April 1891, n°. 24, werd eveneens aan het bestuur der gemeente Asten c.a. vergunning verleend voor het vervenen van 700 ha veengrond; daarvan werd een oppervlakte van 550 ha grauween (dus alleen de bovenlaag) aangekocht door de N.V. Maatschappij Van de Griendt's Landexploitatie, gevestigd te Rotterdam, om er turfstrooisel van te maken. De overige lagen worden echter door deze Maatschappij van de gemeente gepacht en over de geheele oppervlakte gelijkmatig verveend, terwijl de ontveende perceelen aan de gemeente Asten c.a. worden teruggegeven. Tegenwoordig wordt ongeveer 4 ha per jaar verveend.

Voorts wordt door de gemeente Asten c.a. ook voor eigen gebruik veen gestoken, terwijl ze tevens kleine terreinen aan particuliere turfstekers verpacht voor den tijd van 1 tot 10 jaar.

Van vroege tijden af is het vervenen gebonden geweest aan vergunningen van hoogerhand die aanvankelijk werden uitgegeven door de Graven en Heeren van bepaalde gebieden. Eerst in den Franschen tijd heeft men gepoogd tot een uniforme

regeling voor het geheele land te komen. Bij de Loi du 21 Avril 1810, concernant les Mines, les Minières et les Carrières, werden in de artikelen 83 tot en met 86 de eerste voorschriften omtrent verveningen gegeven.

Deze wet leidde tot het Koninklijk Besluit van den 17den Februari 1819, (Staatsblad n°. 6), houdende bepalingen op de verveningen en ontgrondingen. Hierin werd de voorafgaande vergunning des Konings gevorderd.

Artikel 5 bepaalt echter, dat de Koning op voordracht van de Staten of Gedeputeerde Staten gebieden kan aanwijzen, waar de vervening mag geschieden zonder voorafgaande Koninklijke vergunning. In beginsel werd het toezicht dus aan de Staten of Gedeputeerde Staten overgedragen, hetgeen ten gevolge had, dat zij in de meeste provinciën regelend optraden. Door de verschillende omstandigheden in de onderscheidene provinciën waren de regelingen echter verre van gelijk-luidend.

In de provincie Noordbrabant werden geen verordeningen op het stuk van verveningen uitgevaardigd, zoodat de latere verveningen, meer speciaal in het zuidoostelijk deel plaats hadden onder de voorschriften bij de Koninklijke vergunning, krachtens het genoemde Koninklijk Besluit van 1819 gegeven.

Ten slotte is de bevoegdheid van Gedeputeerde Staten tot het uitgeven van vergunningen voor en het toezicht houden op de verveningen geregeld bij de reeds eerder genoemde Wet van 13 Juli 1895 (Staatsblad n°. 113) houdende bepalingen omtrent verveningen, welke is gewijzigd bij de Wet van 24 December 1930 (Staatsblad n°. 508) tot herziening van eenige wetten betreffende den Waterstaat.

HOOFDSTUK IX

GRENSTRACTATEN

Overeenkomst van 8 Augustus 1843 met België nopens de grens-scheiding, bekend gemaakt den 15 Februari 1844 (Staatsblad n° 12).

Artikel 35 handelt over de souvereiniteit en het onderhoud der oevers; artikel 36 over wateraftappingen, vergunningen of nieuwigheden op de grensrivieren of de waterloopen, die de grens vormen.

Deze overeenkomst is een gevolg van het tractaat van 19 April 1839.

Tractaat met België, regelende de wateraftappingen uit de Maas voor alle beneden Maastricht gelegen kanalen en de bevoei-ingen in de Kempen en Nederland, gesloten den 12den Mei 1863, afgekondigd bij K.B. den 19den Juli 1863 (Staatsblad n°. 118).

Ingevolge de bepalingen van dit tractaat is de oude sluis 19 te Hocht in België met het aldaar bestaande prise d'eau opgeruimd en vervangen door een nieuwe sluis 19 op Nederlandsch gebied; voorts een voedingskanaal gegraven tusschen de Maas en de Zuidwillemsvaart, uitmondende beneden genoemde sluis 19; genoemde vaart tusschen de oude en de nieuwe sluis verbreed en uitgediept en het peil tusschen sluis 18 en 19 zoodanig verhoogd, dat de in dit tractaat bepaalde hoeveelheden water kunnen afstroomen zonder dat een gemiddelde snelheid van 0,25—0,27 m per sec wordt overschreden.

De hoeveelheid van het aan de Maas af te tappen water is in art. 5 als volgt vastgesteld:

- a. wanneer de waterstand op de Maas boven het vaarpeil der rivier is: 10 m³/sec (het vaarpeil komt overeen met een minimum diepgang tusschen Maastricht en Venlo van 0,70 m);

b. wanneer de waterstand gelijk of beneden vaarpeil is:

van 15 October—20 Juni 7,5 m³/sec

van 21 Juni—14 October 6 m³/sec.

Van de genoemde hoeveelheid water zal aan sluis n°. 17 te Loozen worden doorgelaten, bestemd voor de kanalen en bevoeiingen in Nederland:

a. zoolang 10 m³/sec aan de Maas wordt afgetapt: 2 m³/sec

b. zoodra minder dan 10 m³/sec aan de Maas wordt onttrokken:
1,5 m³/sec.

Het zal aan de Nederlandsche Regeering vrijstaan de, te Maastricht aan de Maas te onttrekken hoeveelheid water, te vermeerderen, mits daardoor de stroom in het kanaal de bovengenoemde snelheidsgrenzen niet overschrijdt. Dit surplus aan water zal aan sluis n°. 17 te Loozen worden doorgelaten.

De Belgische Regeering verbond zich het tusschen 15 Mei en 15 Juli van de Belgische bevoeiingen afkomstige water weer op de scheepvaartkanalen terug te voeren, hetzij doop middel van werktuigen, hetzij door een kanaal-colateur of on eenige andere wijze. Deze bepaling is slechts tien jaar var kracht geweest.

In dit tractaat is tevens de uitvoering opgenomen van een serie werken, die zouden worden uitgevoerd ten einde de bevaarbaarheid der Maas tusschen Maastricht en Venlo te verbeteren.

Het eerste aanhangsel van dit tractaat omvat een Nota van Toelichting betreffende den grondslag, waarop deze werken zijn ontworpen.

In het tweede aanhangsel zijn deze werken opgesomd, met vermelding der kosten, waarin de Belgische Regeering $\frac{2}{3}$ zou bijdragen.

Het totaalbedrag, dat (met inbegrip van de kosten voor werken ten behoeve van de prise d'eau te Maastricht, die voor gezamenlijke rekening zouden worden uitgevoerd) voor de Belgische Regeering zou komen, zou de som van f 900 000 niet mogen overschrijden.

Bij tractaat van 11 Januari 1873, afgekondigd bij K.B. van 25 Februari 1874 (Staatsblad n°. 23) werd het tractaat van 1863 gewijzigd.

Bij artikel 1 wordt bepaald, dat artikel 6 van het tractaat van 1863 wordt ingetrokken. Hierdoor verviel voor de Belgische Regeering de verplichting om van 15 Mei tot 15 Juli het van de Belgische bevoeiingen afkomende water weer in de scheepvaartkanalen terug te voeren.

Bij art. 2 verbond zij zich echter om de som van twee honderd vijftig duizend francs (frs 250 000) bij te dragen in de kosten tot verbetering van de rivier de Dommel en zijn zijtakken of andere wateren op Nederlandsch gebied gelegen en bestemd het water te ontvangen der Belgische bevoeiingen, dat te allen tijde over Nederlandsch grondgebied moet worden ontlast, zonder dat daaruit voor België eenige verantwoordelijkheid ontstaat jegens de Nederlandsche oevereigenaars of bezitters van fabrieken langs die wateren.

Aan dit tractaat was een „verklaring” toegevoegd, waarbij verschillende vraagpunten betreffende de uitvoering van het tractaat van 12 Mei 1863 werden geregeld:

1°. de hoeveelheid water door de prise d'eau te Maastricht aan de Maas onttrokken, zal worden berekend door middel van de formule:

$$M = n \times b \times h \sqrt{2gH}$$

b, h en H zijn uitgedrukt in meters;

M = hoeveelheid water uitgedrukt in m^3 per sec.
 b = breedte doorstromingsopening;
 h = hoogte „ „ ;
 g = 9,812
 H = hoogteverschil der waterspiegels boven en beneden
 de prise d'eau;
 n = 0,66.

- 2°. de Belgische Regeering zal aan sluis 17 te Loozen een waterleiding doen maken gelijk aan de bestaande aan sluis 16 te Weert, bestemd voor het aanhouden en om de regemaat te verzekeren van den afvoer der hoeveelheid water, bepaald in art. 5 van het tractaat van 1863 en om de grootte van dien afvoer gemakkelijk te kunnen nagaan;
- 3°. het kanaalpand beneden sluis 17 te Loozen zal voortdurend op normaal peil worden gehouden, zoowel door middel van de sluis als door genoemde waterleiding, waarbij de hoeveelheden door te laten water, genoemd in art. 5 van het tractaat van 1863, niet te boven mogen worden gegaan.
- 4°. ten einde de bepaalde maximale gemiddelde stroomsnelheid niet te overschrijden, werden de volgende vaarpeilen vastgesteld:
- I. voor de afvoeren van $6 m^3$ en $7,5 m^3$ per sec.
- a. onmiddellijk boven sluis 18 te Bocholt: 39,83 m + A.P. (een speling van 0,08 m onder dit peil wordt toegestaan);
- II. voor den afvoer van $10 m^3$ per sec.
- a. onmiddellijk boven sluis 18 te Bocholt, minimum 39,83 m + A.P.

b. beneden sluis 19 te Maastricht 40,60 m + A.P.
(een speling van 0,10 m boven en beneden dit peil
wordt toegestaan, zoolang de Maas niet gerezen is
tot 2 m + jaarpeil en een speling van 0,20 m bij
hoogere Maasstanden).

HOOFDSTUK X

ALGEMEENE PROVINCIALE REGLEMENTEN MET DE BELANGRIJKSTE BESLUITEN EN VERORDENINGEN

De jaartallen en nummers geven de provinciale bladen aan,
waarin het reglement en de wijzigingen daarin zijn opgenomen.

Reglement op den Provincialen Waterstaat 1939, n°. 5; 1942,
n°. 106.

Algemeen Reglement voor de waterschappen in Noordbrabant 1904
vastgesteld bij besluit der Staten van 4 November 1903. 1903,
n°. 38; 1910, n°. 20; 1917, n°. 20; 1920, n°. 37; 1934, n°. 84;
1935, n°. 125; 1937, n°. 64; 1941, n°. 27.

Regeling der voorwaarden, waaronder bij aanvragen van
eigenaren van gronden tot *oprichting van waterschappen*, de *hulp*
van den provincialen waterstaat door tusschenkomst van Gedeput-
teerde Staten kan worden ingeroepen, vastgesteld bij besluit
der Staten van 7 November 1878. 1879, n°. 29.

Verordening betreffende de waterhuishouding, vastgesteld bij
besluit van den Commissaris der provincie Noordbrabant van
14 April 1943. 1943, n°. 57.

Reglement op de waterleidingen in de provincie Noordbrabant, vastgesteld bij besluit der Staten van 5 Juli 1906. 1906, n°. 29; 1916 n°. 28, 1924, n°. 33; 1927, n°. 50; 1935, n°. 27.

Besluit der Staten van 9 November 1883 tot vaststelling van het bedrag, dat jaarlijks zal worden beschikbaar gesteld tot het verleenen van bijdragen uit de provinciale kas in de kosten van verbetering van riviertjes, beken en waterleidingen, 1883, n°. 32.

Reglement houdende bepalingen tot wering van beplantingen in de nabijheid van windmolens, dienende tot uitmaling van water uit de waterschappen in de provincie Noordbrabant, vastgesteld bij besluit der Staten van 8 Juli 1903. 1903, n°. 37.

Reglement op de waterkeeringen in Noordbrabant 1905, vastgesteld bij besluit der Staten van 3 Augustus 1904. 1904, n°. 172; 1904, n°. 186; 1926, n°. 20; 1931, n°. 63; 1935, n°. 28.

Besluit der Gedeputeerde Staten van 12 September 1928, tot vaststelling van een gewijzigd besluit, waarbij overeenkomstig art. 7 van het Reglement op de Waterkeeringen in Noordbrabant 1905, voor de waterschappen en gemeenten in deze provincie, welker besturen beheer voeren over dijken, dienende tot keering van rivierwater, wordt bepaald bij welken hoogwaterstand die dijken moeten worden bewaakt. 1928, n°. 64.

Reglement op de openbare wegen en voetpaden in de provincie Noordbrabant, vastgesteld bij besluit der Staten van 23 Juli 1903. 1903, n°. 36; 1922, n°. 49.

Politiereglement op de wegen in Noordbrabant 1904. 1906, n°. 16; 1909, n°. 1; 1909, n°. 21; 1912, n°. 11; 1913, n°. 5; 1916, n°. 5; 1916, n°. 29; 1921, n°. 28; 1924, n°. 15; 1929, n°. 80; 1930, n°. 22; 1933, n°. 56.

Reglement op het bouwen langs wegen voor doorgaand verkeer, vastgesteld bij besluit der Staten van 15 December 1932. 1933, n°. 57.

Besluit der Staten van 30 Juli 1931 tot vaststelling van de algemeene voorwaarden, waaronder door hen bijdragen uit de provinciale fondsen worden verstrekt in de *kosten van aanleg van kunstwegen*. 1931, n°. 61.

Reglement houdende bepaling van het bedrag, dat jaarlijks zal worden beschikbaar gesteld tot het verleenen van bijdragen uit de provinciale fondsen in de kosten van aanleg van gemeente-, polder- en andere kunstwegen, vastgesteld bij besluit der Staten van 19 December 1912. 1912, n°. 42; 1935, n°. 131; 1937, n°. 81.

Reglement op het verstrekken van renteloze voorschotten in de kosten van aanleg van rijwielpaden op wegen en voetpaden, bedoeld in art. 38, derde lid van het Wegenreglement van Noordbrabant 1904, vastgesteld bij besluit der Staten van 21 Juli 1910. 1910, n°. 26; 1918, n°. 3. (blijft slechts gedeeltelijk van toepassing ingevolge het besluit van den Commissaris der Provincie Noordbrabant, dd. 4 Augustus 1943. 1943, n°. 58.

Algemeene voorwaarden, waaronder door de provincie bijdragen kunnen worden verstrekt in de kosten van aanleg van rijwielpaden. (aan gemeenten en waterschappen), vastgesteld bij besluit van den Commissaris der Provincie Noordbrabant van 4 Augustus 1943. 1943, n°. 58.

Indeeling van wegen in klasse B en gesloten verklaring van wegen, ingevolge de art. 36 en 47 van het Motor- en Rijwielreglement, vastgesteld bij besluit der Gedeputeerde Staten van 12 Juli 1939. 1939, n°. 36.

Provinciaal Wegenplan voor de provincie Noordbrabant, vastgesteld bij besluit der Staten van 28 Juli 1938. 1938, n°. 78.

Omschrijving der provinciale wegen in Noordbrabant, opnieuw vastgesteld bij besluit van Gedeputeerde Staten van 30 Juli 1937. 1937, n°. 56.

Tertiair Wegenplan voor de provincie Noordbrabant, vastgesteld bij besluit der Staten van 28 Juli 1938. 1938, n°. 81.

Verordening, houdende regelen, waaraan een weg moet voldoen om op het tertiair wegenplan te mogen worden geplaatst, vastgesteld bij besluit der Staten van 28 Juli 1938. 1938, n°. 80.

Verordening tot regeling van de verdeling van het aan de provincie Noordbrabant toegewezen aandeel van de uitkeering uit het Verkeersfonds ten behoeve van de op het tertiair wegenplan voorkomende wegen, vastgesteld bij besluit der Staten van 28 Juli 1938. 1938, n°. 85.

Reglement van politie op de beweegbare bruggen in beheer en onderhoud bij de provincie Noordbrabant, vastgesteld bij besluit der Staten van 23 Juli 1908. 1908, n°. 47; 1925, n°. 33.

Reglement op de overzetveren over de rivier de Maas, welke zoowel in Noordbrabant als in Gelderland zijn gelegen, vastgesteld bij besluit der Staten van Noordbrabant en Gelderland van 13/5 Juli 1933. 1933, n°. 108.

Reglement op de overzetveren over de rivier de Maas, welke zoowel in Noordbrabant als in Limburg zijn gelegen, vastgesteld bij besluit der Staten van Noordbrabant en Limburg van 13/12 Juli 1933. 1933, n°. 121.

Noordbrabantsch-Zuidhollandsch Verenreglement, vastgesteld bij besluit der Staten van Noordbrabant en Zuidholland van 5/12 Juli 1928. 1928, n°. 70; 1935, n°. 25.

Noordbrabantsch-Zeeuwsch Verenreglement, vastgesteld bij besluit der Staten van Noordbrabant en Zeeland van 5/20 Juli 1928. 1928, n°. 69; 1930, n°. 32.

Besluit van den Commissaris der Provincie van 23 December 1942 tot instelling van een *Provincialen planologischen dienst*, 1943, n°. 25.

HOOFDSTUK XI

HEEMRAAD- EN WATERSCHAPPEN

Hieronder volgt een overzicht van de in deze provincie bestaande heemraad- en waterschappen.

Wanneer de naam van het waterschap een heemraadschap of wegschap betreft, is dit in de eerste kolom bij den naam vermeld.

Achter de namen zijn opgegeven:

A. In de eerste kolom:

- 1°. het oppervlaktecijfer, overgenomen uit de reglementen. Indien de grootte niet in het reglement is vermeld, is voor het oppervlaktecijfer het teeken \pm gedrukt;
- 2°. het jaar van oprichting, tusschen haakjes. Aangezien de Provinciale Staten vóór de grondwetswijziging van 1848 nog geen bevoegdheid hadden ten opzichte van de oprichting van waterschappen, is het jaar van

oprichting in den regel niet met zekerheid vast te stellen en veelal zelfs in het geheel niet bekend.

B. In de andere kolommen:

- 1°. de bladen van de waterstaatskaart, waarop het gebied voorkomt;
- 2°. jaartal en nummer van de provinciale bladen, waarin de reglementen en de wijzigingen in die reglementen zijn opgenomen;
- 3°. de gemeenten, waarin de gronden, tot het waterschap behorende, zijn gelegen;
- 4°. bij eenige heemraad- en waterschappen:
 - a. de in hun gebied gelegen waterschappen;
 - b. het doel;
 - c. het beheer en onderhoud.

Voor zoover het doel van de waterschappen niet is aangegeven, behartigen zij normale polderbelangen.

Tijdens het drukken van dit werkje is opgericht het waterschap Niervaert en zijn in verband daarmee opgeheven de waterschappen:

Bloemendaal en in uitwatering gecombineerde polders;
de Kleine Noord- of Slikpolder;
het Landeke van Hoogstraten en Baziuslandeke;
de Vier Polders.

De gegevens betreffende het nieuwe waterschap Niervaert zijn in achterstaanden staat opgenomen.

Naam van het waterschap:	Blad der waterstaatskaart:	Jaartal en nummer Provinciaal blad:	Is gelegen binnen de grenzen der gemeenten:	Beslaat o. m. de volgende waterschappen:
het Stroomgebied van de Aa 81400 (1922)	Eindhoven Oost, 's-Hertogenbosch Oost en West, Roermond West, Valkenswaard Oost, Venlo West, Vierlingsbeek West	1926 19 1926 23 1927 137 1930 20 1933 100 1933 136 1934 53 1934 54 1934 55 1935 128 1937 37 1937 38 1937 65 1938 27 1942 90 1945 55 1946 1	Aarlo-Rixtel; Asten; Bakel c.a.; Beek en Donk; Bergheim; Berlicum; Boekel; Deurne; Dinther; den Dungen; Erp; Geffen; Gemert; Heesch; Heeswijk; Helmond; 's-Hertogenbosch; Lieshout; Sint-Michielsgestel; Mierlo; Nistelrode; Nuland; Nunen c.a.; Sint-Oedenrode; Oss; Rosmalen; Schaijk; Schijndel; Someren; Stiphout; Uden; Veghel; Zeeland.	de Beneden-Aa ¹⁾ ; de polder van Berlicum ¹⁾ ; de Bleeken ¹⁾ ; Brand en Beusing ¹⁾ ; de Kleine Wetering ¹⁾ ; Het Woud ¹⁾ ; een deel van Noordoostelijk Noordbrabant en de weg-schappen de Peel; de Somersche heide c.a.
de Aa of Weerij 13308 (1879)	Bergen op Zoom Oost, Breda West	1879 7 1883 10 1910 32 1910 33 1918 41 1933 100 1934 50 1937 65 1939 47	Etten c.a.; Breda; Rucphen c.a.; Rijsbergen en Zundert.	
de Polder van Aalburg 385	Geertruidenberg Oost	1911 17 1911 18	Eethen; Wijk en Aalburg.	
de Alemsche en Drielsche Uiterwaard 81	's-Hertogenbosch West	1910 45 1910 46	Alem c.a.; Driel (G.).	
de Algemeene Omkading 1923	's-Hertogenbosch West	1910 43 1910 44 1934 97	Ammerzoden (G.); Engelen; 's-Hertogenbosch; Heusden; Vlijmen.	de Binnenpolder van Engelen; de polder van Bokhoven; de Gecombineerde Buitenpolder van Vlijmen, Engelen, Hedikhuizen en het Klein of Biessertpolderdje.

Heeft ten doel:	Beheert en onderhoudt:	Opmerkingen:
<p>1. den regelmatigen afvoer van het water in het stroomgebied van de rivier de Aa te bevorderen;</p> <p>2. de hoogte van den waterstand in de Aa en haar zijrivieren, voor zooveel mogelijk of noodig, te regelen.</p> <p>te zorgen voor een behoorlijken waterafvoer van alle gronden, die naar de rivier de Aa of Weerijs afwateren.</p>	<p>1. de rivier de Aa, ter lengte van 79 km;</p> <p>2. 34 zijrivieren van de Aa met een gezamenlijke lengte van 275 km;</p> <p>3. de bruggen, duikers, sluisen, stuwten, bodemvallen, enz. in de Aa en haar zijrivieren, voor zoover niet bij anderen in beheer.</p> <p>1. de rivier de Aa of Weerijs;</p> <p>2. de Mortelbeek;</p> <p>3. de Kleine Beek;</p> <p>4. de Turfvaart, die plaatselijk ook IJzermolensche Vaart wordt genoemd;</p> <p>5. den Bijloop;</p> <p>6. den Berkloop;</p> <p>7. den Zoeksche Loop;</p> <p>8. den Waterloop van den Zwartten Blik;</p> <p>9. de Moersloot;</p> <p>terwijl het tevens belast is met het toezicht over en de zorg voor de verbetering van deze rivieren en waterlopen in het belang der afwatering.</p>	<p>Het werd opgericht onder den naam „Waterschap de Aa beneden Helmond”. Deze naam werd gewijzigd bij besluit der Staten van 21 Januari 1926.</p> <p>1) Het overtollige water van deze waterschappen wordt door de Aa of haar zijrivieren afgevoerd.</p> <p>Een klein Jeel ligt in Gelderland.</p>
<p>1. bescherming van zijn gebied tegen zomerwater;</p> <p>2. voorziening in d. bevoeding en in de afwatering.</p>	<p>1. de waterkeeringen langs de Maas, de Dieze en de Bossche Sloot, met de voortzetting van den Aardappeldijk tot aan den Hooge Maasdijk onder Vlijmen, doch met uitzondering van de Rijkswerken en den dijk, voor zoover gelegen in het waterschap de Polder van Bokhoven;</p> <p>2. den Bokhovensche Overlaat;</p> <p>3. den Vlijmensche Overlaat;</p> <p>4. het Hedikhuizensche Sas;</p> <p>5. de inlaatsluis aan de Dieze ten zuiden van Engelen;</p> <p>6. de leidingen tot aanvoer van bevoeiingswater en afvoer van bevoeiings- en overtollig water.</p>	<p>Een klein Jeel ligt in Gelderland.</p>

Naam van het waterschap:	Blad der waterstaatskaart:	Jaartal en nummer Provinciaal blad:	Is gelegen binnen de grenzen der gemeenten:	Beslaat o.m. de volgende waterschappen:
de Amerkant 3200 (1936).	Geertruidenberg West.	1936 21 1936 22 1937 25	Geertruidenberg; Hoogen Lage Zwaluwe; Made c.a.	de Emiliapolder; de Nicuwe Zwaluwe Polder en een deel van de Gecombineerde Buitengronden van Drimmelen en Geertruidenberg.
Augusta 1300 (1942).	Bergen op Zoom West.	1942 10	Bergen op Zoom; Woensdrecht.	
de Polder van Babiloniënbroek 440 (1938).	Geertruidenberg Oost.	1938 49	Eethen; Wijk en Aalburg.	
de Ban van Rijswijk 287	Geertruidenberg Oost.	1905 74	Rijswijk.	
de Beaumondspolder 60.48.80 (1897).	Willemstad Oost.	1897 24 1905 75	Fijnaart.	
de Beneden-Aa 360.06.88 (1864).	's-Hertogenbosch West.	1864 9 1906 20 1906 21	Berlicum; den Dungen; 's-Hertogenbosch; Rosmalen.	
de Beneden-Dommel 827 (1869).	's-Hertogenbosch West.	1869 55 1931 8	den Dungen; 's-Hertogenbosch; St.-Michielsgestel; Vught.	
de Beneden-Donge 13000 (1922).	Geertruidenberg Oost en West.	1922 16 1922 17 1923 24 1940 31 1941 39 1944 34	Dongen; Geertruidenberg; 's-Gravenmoer; Loon op Zand; Oosterhout; Raamsdonk; Sprang-Capelle; Waspik.	Beoosten de 's-Gravenmoersche Vaart; de Dongendijksche Polder; het Eendennest; de Gecombineerde Aanwassen; de Gecombineerde Dongepolders; de Gecombineerde Willemspolder; de Polder van 's-Gravenmoer; het Kromgat; de Nieuwe Hooipolder; de Oostpolder (onder Raamsdonk, Waspik en

Heeft ten doel:	Beheert en onderhoudt:	Opmerkingen:
<p>1. het uitvoeren van werken of het bevorderen van de uitvoering van werken tot:</p> <p>a. de bescherming van zijn gebied tegen hooge buitenwaterstanden;</p> <p>b. de verbetering van den waterafvoer in het gebied, hetwelk enkel in het waterschap de Amerkant en niet tevens in een ander waterschap is gelegen;</p> <p>c. de behartiging van de belangen van het verkeer, zoowel te water als te land, binnen het onder b genoemde gebied;</p> <p>2. het verrichten van hetgeen bevorderlijk kan zijn voor de verbetering van den waterstaats-toestand in laatstgenoemd gebied.</p> <p>1. bescherming gebied van den voormaligen Augustapolder tegen buitenwater;</p> <p>2. de verbetering van den waterstaat binnen zijn gebied.</p>	<p>1. de waterkeeringen met kunstwerken;</p> <p>2. de daarvoor in aanmerking komende waterleidingen, wegen en andere waterstaatswerken binnen het gebied, omschreven onder 1b in de vorige kolom.</p> <p>1. den hoogwaterkeerenden dijk met sluis langs den voormaligen Augustapolder;</p> <p>2. de Borgvlietsche Kreek met de daarin en daaraan gelegen werken van de uitwateringssluis tot het Krekerak;</p> <p>3. de overige tot het waterschap behorende waterstaatswerken.</p> <p>o. m. de uitwateringssluis in den hoogwaterkeerenden dijk langs de Oude Heiningsche Haven. Deze dijk is in beheer en onderhoud bij het waterschap de Sabina Henricapolder.</p>	<p>Is opgericht in verband met de voorgenomen inpoldering van den Biesbosch met bijkomende werken op Noordbrabantsch gebied.</p> <p>Oorspronkelijk was dit het waterschap de Augustapolder, dat uitsluitend het gebied van den polder van dien naam besloeg. In 1942 werd het waterschap uitgebreid met de op den polder afwaterende hooge gronden, terwijl tevens de naam werd gewijzigd.</p>
<p>1. waterkeering;</p> <p>2. waterlossing.</p>	<p>o. m. de van het Rijk overgenomen werken en de door het waterschap aangelegde werken.</p>	<p>De overdracht van de Rijksbemaling aan het waterschap had plaats bij besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat, d.d. 29 Juli 1941, La, DI, afd. Waterstaatsrecht (Staatsblad n°. 146).</p>
<p>Volgens art. 3 van het Gewijzigde oprichtingsbesluit (Prov. blad 1944, no. 34):</p> <p>1. het beheeren, onderhouden, tot stand brengen en verbeteren van afwaterings-, bemalings- en watervoorzieningswerken binnen zijn gebied;</p> <p>2. het beheeren en onderhouden van waterkeeringen langs de Donge en de daarmee in open verbinding staande wateren, waarvan het beheer of het onderhoud berust heeft</p>		

Naam van het waterschap:	Blad der waterstaatskaart:	Jaartal en nummer Provinciaal blad:	Is gelegen binnen de grenzen der gemeenten:	Beslaat o. m. de volgende waterschappen:
de Beneden-Donge 13000 (1922) (vervolg).				's-Gravenmoer; de Republiekpolder; het Zuiderafwateringskanaal.
Beoosten de 's-Gravenmoersche Vaart 433.12.98 (1915).	Geertruidenberg Oost.	1915 19 1944 45	Dongen; 's-Gravenmoer; Sprang-Capelle; Waspik.	de Beneden-Donge.
de Polder van Berlicum 1612 (1847).	's-Hertogenbosch West.	1928 8	Berlicum; Rosmalen.	
de Polder van Bern 98.69.80 (1911).	Geertruidenberg Oost, 's-Hertogenbosch West.	1911 23 1911 24 1912 27	Heusden.	
de Binnen Oude Maas 4374 (1856).	Geertruidenberg Oost, 's-Hertogenbosch West.	1946 81	Drunen; Eethen; Heusden; Vlijmen; Waalwijk.	1. de waterschappen afwaterend op het Binnen Oude Maasje: de Binnenpolder van Hedikhuizen; de Binnenpolder van Vlijmen; de Polder van Heesbeen en Doeveren; Herpt en Herptsche Veld; de Polder van Nieuwkuik; Oudheusden en Elshout; het grootste deel van de Hei- of Meerdijk en Polder van Drunen; de Binnen- en Buitenpolder van Baardwijk; 2. het waterschap, uitsluitend belast met dijksbeheer: de Hooge Maasdijk van het Bovenland van Heusden.
de Binnen- en Buitenpolder van Baardwijk 910.49.00.	Geertruidenberg Oost.	1906 95	Waalwijk.	
de Binnenpolder van Be-soijen 236.	Geertruidenberg Oost.	1906 48	Waalwijk.	

Heeft ten doel:	Beheert en onderhoudt:	Opmerkingen:
<p>bij de in zijn gebied gelegen waterschappen, onder welke waterkeeringen de keersluis nabij de Hooge Brug met bijbehorende werken wordt geacht te behooren;</p> <p>3. het toezicht op de overige waterkeeringen langs de Donge en de daarmede in open verbinding staande wateren in zijn gebied, voor zooveel het beheer daarvan niet berust bij het Rijk, de provincie of een gemeente;</p> <p>4. het beheeren, onderhouden, aanleggen en verbeteren van wegen in zijn gebied;</p> <p>5. het verrichten van hetgeen overigens bevorderlijk kan zijn voor de verbetering van den waterstaatkundigen toestand in zijn gebied.</p> <p>te zorgen voor waterkeering en waterlossing, alsmede het verkeer binnen de grenzen van het waterschap te bevorderen, voor zoover daarin niet van Rijkswegen wordt voorzien.</p> <p>1. het beheeren en onderhouden van de Oude Maas binnen de grenzen van het Waterschap en van de met de Oude Maas in verbinding staande waterloopen voor zooveel meer dan één waterschap daarop afwatern of daarbij belang heeft.</p> <p>2. het in goeden staat houden van de Gemeenlandsche Sluis te Doeveren;</p> <p>3. het bevorderen en zoo noodig in overleg met derden regelen van alles wat op een behoorlijke waterlossing en waterinlating betrekking heeft.</p>	<p>den dijk langs de west-, noord- en oostzijde van den polder.</p> <p>het Binnengedijkte Oude Maasje van den Hooge Maasdijk ten noorden van Hedikhuizen tot den grondduiker onder het Afwateringskanaal 's-Hertogenbosch—Drongelen.</p>	<p>Het gemaal wordt door het Rijk beheerd en onderhouden.</p> <p>Het werd opgericht onder den naam „Waterschap voor de Oude Maas”. Bij besluit der Staten van 19 November 1902 en van 9 Juli 1908 werd deze naam achtereenvolgens gewijzigd in: „Waterschap voor de Binnen Oude Maas” en „Waterschap de Binnen Oude Maas”. De bemaling van het Binnen Oude Maasje geschiedt van Rijkswegen.</p>

Naam van het waterschap:	Blad der waterstaatskaart:	Jaartal en nummer Provinciaal blad:	Is gelegen binnen de grenzen der gemeenten:	Besaat o. m. de volgende waterschappen:
de Binnenpolder van Capelle 845 (1878).	Geertruidenberg Oost.	1940 22	Sprang-Capelle; Waspik.	
de Binnenpolder van den Dungen 249.	's-Hertogenbosch West.	1906 58	Den Dungen.	
de Binnenpolder van Engelen 416.	's-Hertogenbosch West.	1909 30 1932 13	Engelen.	
de Binnenpolder van Hedikhuizen 472.	Geertruidenberg Oost; 's-Hertogenbosch West.	1907 82	Heusden.	
de Binnenpolder van Sprang 425, 26, 70 (1847).	Geertruidenberg Oost.	1905 68	Sprang-Capelle.	
de Binnenpolder van Terheijden en Zwaluwe 1480.	Geertruidenberg West.	1919 51 1924 9 1930 117 1943 45	Hooge-en Lage Zwaluwe; Oosterhout; Terheijden.	
de Binnenpolder van Vlijmen 630.	's-Hertogenbosch West.	1906 40 1934 21	Vlijmen.	
de Binnenpolder van Waalwijk 288, 35, 00	Geertruidenberg Oost.	1906 86	Waalwijk.	
de Bleeken 158, 22, 90 (1931).	's-Hertogenbosch Oost.	1931 81 1942 77	Heesch.	
de Bleek en Oostkil ± 11130.	Geertruidenberg Oost en West. Gorinchem Oost.	1878 15 1907 68 1918 20 1928 88 1939 48 1943 34	Almkerk; Andel; Dussen; Eethen; Giessen; Made e.a.; Rijswijk; Veen; de Werken e.a.; Werken-dam; Woudrichem; Wijk en Aalburg.	<p>1. de waterschappen, die stemgerechtigde ingelanden benoemen: de Ban van Rijswijk; de Duil; Ganswijk; de Gecombineerde Andelsche en Giessensche polders; de Polder de Hil; Honswijk; de Karnemelkspolder; de Nieuwe Ban; het Nieuwland van Altena; het Noordeveld; de Opperste Polder van Andel; de Oude Ban; de Oude Doorn; het Pompveld; Sleuwijk; Uitwijk; Uppel; de Polder van Veen; de Vervoornepolder; de Werkenshepolder; de Polder van Wijk; Zandwijk; de Zuidhollandse polder;</p> <p>2. overige waterschappen, welker gebied geheel of gedeeltelijk met dat van het waterschap de Bleek en Oostkil samenvalt: de Brabant-</p>

Heeft ten doel:

Beheert en onderhoudt:

Opmerkingen:

te zorgen voor de instandhouding en de verbetering van den rivierarm de Bleeke Kil en Oostkil in het belang der waterontlasting van de polders en gronden, die daartoe in het waterschap Bleek en Oostkil zijn vereenigd.

1. den rivierarm de Bleeke Kil en Oostkil;
2. de verlande gemeenschap tusschen de Oostkil en de Bakkerskil en den in 1806 en 1807 daarin gelegden dam;
3. den in het Bovenste Gat van het Jannezand uitlopenden zijtak van de Oostkil;
4. de buitengeulen vóór de sluizen, die uitwateren op de Bleeke Kil en de Oostkil;
5. 1 km tochtsloot en 12 km vaart.

Het werd opgericht onder den naam „Waterschap de Binnenpolder van 's-Grevelduin-Capelle". Bij besluit der Staten van 21 December 1959 werd deze naam gewijzigd.

Oorspronkelijk was het waterschap genaamd: „de Bleek en Oostkil en Dam", doch in 1878 verkreeg het zijn tegenwoordigen naam.

Naam van het waterschap:	Blad der waterstaatskaart:	Jaartal en nummer Provinciaal blad:	Is gelegen binnen de grenzen der gemeenten:	Beslaat o.m. de volgende waterschappen:
de Bleek en Oostkil ± 11130 (vervolg).				sche Biesbosch; Gecombineerde Polders Steen van Kloosteroord; de Hooge Maasdijk van het Benedenland van Heusden; het Noorderafwateringskanaal; 't Oudland van Altena.
Bloemendaal en in uitwatering gecombineerde polders 1374-58.07 (1884)	Geertruidenberg West, Willemstad Oost.	1884 19 1906 97 1906 98 1911 13 1946 57	Fijnaart; Klundert; Zevenbergen.	
de Boeimeer 172.10.49.	Breda West.	1883 3 1905 66	Breda.	
de Polder van Bokhoven 271.25.70.	's-Hertogenbosch West.	1905 65	Engelen.	
de Bossche Sloot 2755-57.45 (1908).	Geertruidenberg Oost, 's-Hertogenbosch West.	1908 45 1908 46 1917 18 1957 20	Drunen; Helvoirt; 's-Hertogenbosch; Loon op Zand; Vught.	Boschveld en Maij en een deel van de Ham en Rijskampen; de Hei- of Meerdijk en polder van Drunen en Noordoostelijk Noordbrabant.
Boschveld en Maij 703.	's-Hertogenbosch West.	1905 87	's-Hertogenbosch; Vught.	
de Boven-Mark 20394.60.47 (1879).	Breda Oost en West, Geertruidenberg West.	1879 8 1883 4 1911 56 1918 40 1923 2 1932 80 1933 100 1934 52 1937 65 1941 19	Alphen c.a.; Baarle-Nassau; Breda; Chaam; Gilze c.a.; Nieuw Ginneken; Oosterhout; Rijsbergen en Zundert.	de Boeimeer.

Heeft ten doel:

Beheert en onderhoudt:

Opmerkingen:

zorg te dragen voor den geregelden af- en aanvoer van bevoeiingswater van en naar de sluisen.

te zorgen voor een behoorlijken waterafvoer van het meerendeel der in Nederland gelegen gronden, die op de rivier de Boven-Mark afwateren.

de inlaatsluis in den linker Diezedijk en de werken, noodig voor een geregelden af- en aanvoer van water, voor zoover deze werken gelegen zijn binnen het waterschapsgebied, en tevens in de gemeenten Helvoirt, 's-Hertogenbosch, Vlijmen ¹⁾ en Vught.

de rivier de Boven-Mark van de Belgische grens bij Strijbeek tot Breda met de volgende zijtakken:

A. op den linker oever:

1. de Hazeldonsche Beek — meer benedenwaarts Geldersche Beek genaamd — van de grensscheiding der gemeenten Zundert en Rijsbergen af;
2. de Zaan-Markbeek, van den weg van Ginneken naar Princenhage af;

B. op den rechter oever:

1. de Strijbeeksche Beek, gedeeltematig Oude Loop genaamd, van Alphen-Boschhoven af;
2. de Chaamsche Beek, van den duiker in de Houtgoorsche Straat te Chaam, met haar zijtakken:
 - a. de Groote Beek of Roole Beek, van den weg van Baarle-Nassau naar Breda;
 - b. de Heikantsche Beek, van de Kerkdreef te Chaam af;
 - c. de Doornsche of Hondsdonsche Beek, van den duiker in de Houtgoorsche straat te Chaam af;
3. de Bavel'sche Loop, van de IJpe-laarsche Dreef onder Bavel, alsmede de hierop uitwaterende Bavel'sche

Opgegeven 1 Juli 1946; zie waterschap Niervaert.

¹⁾ De zorg voor de bevoeiing van de gronden, gelegen in de gemeente Drunen, is overgenomen door het waterschap de Hei- of Meerdijk en polder van Drunen.

Naam van het waterschap:	Blad der waterstaatskaart:	Jaartal en nummer Provinciaal blad:	Is gelegen binnen de grenzen der gemeenten:	Beslaat o.m. de volgende waterschappen:
de Boven-Mark 20394.60.47 (1879) (vervolg).				
de Brabantsche Biesbosch 8960 (1936).	Geertruidenberg Oost en West. Gorinchem Oost.	1936 19 1936 20 1937 26	Almkerk; Dussen; Made c.a.; de Werken c.a.; Werkendam.	Bleek en Oostkil; Gecom-bineerde polders Steen van Kloosteroord; de Gijster en Heenplaat; de Karnemelkspolder; de Steen van Kloosteroord en een klein deel van het Noorderafwateringskanaal.
Brand en Beusing 166.	's-Hertogenbosch West.	1906 24	Den Dungen.	
de Bredasche polder 113.25.13.	Geertruidenberg West.	1905 81 1942 62	Klundert; Zeventbergen.	
de Brieltjenspolder 150.76.55.	Geertruidenberg West.	1906 69 1908 43 1934 104	Oosterhout.	
de Buitenpolder van Be-soijen 376.	Geertruidenberg Oost.	1906 74	Waalwijk.	
van den Buiten- of Maas-polder van Gassel, Beers en Escharen 292 (1877).	Vierlingsbeek West.	1877 2 1906 11	Beers; Grave.	
de Buitenpolder van Waalwijk 310.68.70.	Geertruidenberg Oost.	1906 77	Waalwijk.	
de Caterspolder gemeen met van den Eijndenspol-der 139.30.00 (1886).	Bergen op Zoom West.	1886 24 1906 94 1918 42	Woensdrecht.	
Crauwelsgors c.a. 299.	Geertruidenberg West.	1910 37	Terheijden.	
de Crogten en Galdersche Yugt 91.54.10.	Geertruidenberg West.	1905 64	Breda.	

Heeft ten doel:

Beheert en onderhoudt:

Opmerkingen:

het uitvoeren van werken of het bevorderen van de uitvoering van werken tot:

1. bescherming van den Brabantsche Biesbosch tegen hooge waterstanden;
2. verbetering van den waterafvoer van de gronden, welke deel uitmaken van het waterschap;
3. verbetering van het verkeer in den Brabantsche Biesbosch, zoowel te water als te land.

Lei, van de Sint-Anna-Dreef te Ulvenhout af;

4. de Molenlei, ongeveer van het punt, waar de grenzen van de gemeenten Oosterhout, Gilze c.a. en Nieuw Ginneken samenkomen, met haar zijtakken:
 - a. de waterleiding, die van de Setersche Pergen komt en bevoordt den Meelberg en Dorst loopt;
 - b. de Gilze-Wouwenbeek, van het Raakeind onder Gilze af.

Voorts is het waterschap belast met het toezicht over en de verbetering van deze rivieren en waterleidingen in het belang van de afwatering.

de in zijn gebied gelegen waterkeringen, waterleidingen, wegen en andere waterstaatswerken, die daarvoor in aanmerking komen.¹⁾

Het waterschap is opgericht in verband met de plannen tot inpoldering van den Biesbosch.

¹⁾ Tot op heden heeft het waterschap nog geen werken onder zijn beheer.

Naam van het waterschap:	Blad der waterstaatskaart:	Jaartal en nummer Provinciaal blad:	Is gelegen binnen de grenzen der gemeenten:	Beslaat o.m. de volgende waterschappen:
de Damespolder 210 (1893).	Bergen op Zoom West.	1909 35 1929 78 1933 101 1935 24 1938 63	Rilland Bath (Z.); Woensdrecht.	
het Stroomgebied van den Dommel 137880 ¹ (1921).	Breda Oost, Eindhoven Oost en West, 's-Hertogenbosch Oost en West, Valkenswaard Oost en West.	1924 24 1927 138 1928 23 1929 77 1933 16 1933 100 1934 56 1934 57 1934 58 1937 35 1937 65 1941 39 1942 82	Alphen c.a.; Baarle-Nassau; Bergelijk; Berkelc.a.; Best; Bladel c.a.; Boxtel; Budel; Diessen; Den Dungen; Eersel; Eindhoven; Esch; Geldrop; Goirle; Haaren; 's-Hertogenbosch; Heeze; Hilvarenbeek; Hooge- en Lage-Mierde; Hoogeloon c.a.; Leende; Liempde; Lieshout; Luiksgestel; Maa-Heeze; St.-Michielsgestel; Mierlo; Moergestel; Nunen c.a.; Sint-Oedenrode; Oirschot; Oostelbeers c.a.; Oisterwijk; Reuzel; Riethoven; Schijndel; Someren; Son c.a.; Tilburg; Valkenswaard; Veldhoven; Vessem c.a.; Vught; Waalre; Westerhoven.	1. waterschappen, die hun water op den Dommel en zijn zijtakken afvoeren; de Beneden-Dommel; de Polder aan den Dungensche Kant, ook genaamd de Oude Sint-Michielsgestelsche polder; het Moerschoot; de Mudakker en Plijnsche polder; de Nieuwe Sint-Michielsgestelsche Polder; de Theere Heide en Herlaar; 2. overige waterschappen gedeeltelijk: Noord-oostelijk Noordbrabant; wegschap Sterksel; wegschap de Somersche heide c.a.; de Polders van Vught.
de Donge 14500 ² (1921).	Breda Oost, Geertruidenberg Oost en West.	1921 15 1921 16 1923 32 1928 52 1934 51 1941 39	Alphen c.a.; Baarle-Nassau; Dongen; Gilze c.a.; Goirle; Loon op Zand; Oosterhout; Tilburg.	
de Dongendijkschepolder 189.	Geertruidenberg Oost.	1926 56 1944 41	Oosterhout; Raamsdonk.	de Beneden-Donge.
de Drie Sluizen 6100 (1938).	Gorinchem Oost en West, Geertruidenberg Oost en West.	1939 39 1943 35	Almkerk; Andel; Giessen; Rijswijk; Veen; de Werken c.a.; Werkendam; Woudrichem; Wijk en Aalburg.	1. waterschappen, die hun water op een der boezems van het waterschap de Drie Sluizen afvoeren: de Ban van Rijswijk; de Duil; de Gecombineerde Andelsche en Giessensche polders; Honswijk; de Nieuwe Ban; het Nieuwland van Altena; Sleuwijk; de Oude Ban; de Oude Doorn; Opperste Polder van Andel; het Pompveld; Uppel; Ultwijk; de Polder van Veen; de Vervoornepolder; de

Heeft ten doel:	Beheert en onderhoudt:	Opmerkingen:
<ol style="list-style-type: none"> 1. den regelmatigen afvoer van het water in het stroomgebied van den Dommel te bevorderen; 2. de hoogte van den waterstand in den Dommel en zijrivieren, voor zooveel mogelijk of noodig te regelen. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. de rivier de Dommel; 2. de voornaamste zijrivieren; 3. een deel van de kunstwerken in de waterleidingen, genoemd onder 1 en 2. <p>Het verkrijgt het beheer en onderhoud over die zijrivieren en de daarin gelegen kunstwerken, welke door gemeenten of andere waterschappen worden beheerd en onderhouden, doch, ter verwezenlijking van het boven omschreven doel, in beheer en onderhoud van het waterschap zullen worden gebracht.</p>	<p>Het is voor het grootste deel in Zeeland gelegen. Zie ook de <i>provinciale bladen van Zeeland</i>: 1909, n°. 119; 1929, n°. 48; 1935, n°. 53; 1935, n°. 17.</p> <p>Het is voortgekomen uit het „Waterschap de rivier de Dommel en de zich daarin ontlastende beken en riviertjes.”</p> <p>¹⁾ Dit cijfer wordt genoemd in art. 1 van het Statenbesluit d.d. 27 Januari 1927, <i>provinciaal blad</i> n°. 138. Sindsdien is de grens herhaaldelijk gewijzigd.</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. de rivier de Donge, de daarop afwaterende waterloopen en de daarbij behoorende werken in goeden staat te brengen en te onderhouden; 2. den aanleg en het onderhoud van wegen te ondernemen en te bevorderen; 3. den waterafvoer der gronden zooveel mogelijk te verbeteren. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. de rivier de Donge van den oorsprong in Baarle-Nassau tot ± 1000 m beneden de brug in den weg van Reijen naar Dongen; 2. de op de rivier de Donge afwaterende waterloopen; 3. de stuwen in de waterleidingen, genoemd onder 1 en 2. 	<p>²⁾ Vastgesteld in 1923. In 1934 werd de grens van het waterschap ecnigszins gewijzigd.</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. het beheeren van de te Nieuwendijk (gem. Dussen) bemalen boezems; 2. het verrichten van hetgeen bevorderlijk kan zijn tot verbetering van den waterstaat in zijn gebied, inzonderheid betreffende de boezems. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. het gemaal ³⁾ te Nieuwendijk en de overige waterstaatswerken, zooals deze werden beheerd en onderhouden door een commissie van 7 leden, gekozen uit de besturen der waterschappen de Alm en Gantel, de Zeven Bannen, de Werkensche polder, de Vervoornepolder en het Nieuwland van Altena; 2. den Almboezem van het Wijksch Verlaat, nabij den voormaligen Biesheuvelsche Watermolen tot de Almsluis in den Nieuw Altenasche Zeedijk en den omgelegden Almboezem naar het gemaal te Nieuwendijk; 3. de watergangen, deel uitmakende 	<p>³⁾ In 1934 werd dit gemaal door de hier genoemde waterschappen van het Rijk overgenomen en tot aan de oprichting van het waterschap de Drie Sluizen door een commissie van 7 leden, gekozen uit de besturen van deze waterschappen, beheerd.</p>

Naam van het waterschap:	Blad der waterstaatskaart:	Jaartal en nummer Provinciaal blad:	Is gelegen binnen de grenzen der gemeenten:	Beslaat o.m. de volgende waterschappen:
de Drie Sluizen 6100 (1938) (vervolg)				Werkensche polder; de Polder van Wijk; Zandwijk; 2. overige waterschappen, gedeeltelijk: 't Oud- land van Altena; de Hooge Maasdijk van het Benedenland van Heusden; het Noor- derafwateringskanaal.
de Polder van Drongelen 400.	Geertruidenberg Oost.	1938 42	Eethen.	
de Duil 829.78.58 (1907).	Geertruidenberg Oost.	1905 89	Almkerk; Aniel c.a.; Giessen.	
de van der Duijnpolder 207.28.00.	Bergen op Zoom West, Hulst.	1907 74 1907 75 1908 42	Woensdrecht.	
de polder aan den Dun- gense kant of de Oude St.-Michielsges- telche polder 151.	's-Hertogenbosch West.	1906 61	Sint-Michiëlgestel.	
het Eendennest 212.58.44 (1877).	Geertruidenberg Oost.	1906 91 1944 44	Loon op Zand; Sprang- Capelle; Waspik.	de Beneden-Donge.
de Polder van Eethen 750.	Geertruidenberg Oost.	1938 40	Eethen; Wijk en Aalburg.	
de Polder van den Eigen en Empel 3650 (1942)	's-Hertogenbosch West.	1942 37 1945 2	Empel c.a.; 's-Hertogen- bosch; Nuland; Rosmalen.	
Elderenspolder en Lan- den Voordag 237.98.21	Geertruidenberg West.	1937 17 1941 11	Zevenbergen.	